

עץ ארז ואזוב

א. ויקרא | פרק יד

ה. שם משמאל

ויש לומר בענין צורך עץ הארז שיהי' באגודה עם שני התולעת והאזוב, עפ"י דברי הזוה"ק הנ"ל, וע"כ מנוגע זה שנעשה מדוכא ונכנע מכל אדם יכול להיות שבאם תזדמן לפניו מלה טבא לא ימלל מחמת שפלות רוחו, לזה באה אגודה זו לטהרתו לרמז שיהיו בו המדות יחדיו, במקום שצריך להיות קשה כארז לדבר ולהוכיח יהי' קשה כארז, ובמקום שצריך להיות נכנע יהי' נכנע, ובלאו הכי - עדיין אין רפואתו שלימה ויכול הנגע לחזור עליו בשביל ההכנעה וסילוק הדבור:

והגדנו כבר במק"א בענין קין והבל ששניהם נדחו מהעולם. כי קין נקרא ע"ש קניתי איש את ה', היינו להיות קנין בעיני עצמו כאמרם ז"ל (סנהדרין ל"ז). כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם, ובאמת זו מדה טובה אי טב לית טב מינה, שהאדם צריך להיות גבור כארי וכו' וכל העולם כולו אם עומדין לשטן עלי דרכו בעבודת ה' יהיו בעיניו כאפס וכאין ויבטלם בלב, אך לעומתו אי ביש לית ביש מינה, וע"כ צריכה מדה זו שמירה יתירה לבל תסתעף מזה גסות הרוח להיות יש בפני עצמו, וזה שורש פורה ראש ולענה כמו שהי' ענין קין שעבר על ע"ז ג"ע ושפ"ד, אבל חוה אמרה קניתי איש את ה' היינו לעבודת ה', וקין ברוע בחירתו לקח מדה זו לרע ומזה בא לתכלית הקלקול. וכן הבל היתה מהותו להביל את כל מחמדי תבל ואת עצמו עד שדיכא לארץ חיתו, וגם במדה זו אין שבח רק כאשר היא במקום שצריכה להיות, וצריכה שמירה יתירה לבל יפול ברשת היאוש הנורא ומרה שחורה שגרוע מהכל. והכוונה בהם היתה שיהיו כלולים זה בזה, שכל אחד מהם יאחז גם מדת חברו, שיהי' לכל אחד מהם לב אמיץ בגבורים ולומר בשבילי נברא העולם ויגבה לבו בדרכי ה', אבל בשאר עניניו יהי' שפל ברוך ונכנע, וכל מדה תסייע ותביא לחברתה.

כי הענין שחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם אין הפירוש לצורך עצמו ח"ו, כי כל הנברא לכבודו ית"ש נברא, כמו שאנו מברכים שהכל ברא לכבודו, אלא הפירוש היות נמסרו ביד האדם כל העולמות כמ"ש (תהלים ח') כל שתה תחת רגליו וגו' צפור השמים ודגי הים וגו', היינו שכל העולמות מתתקנין ועולין בעלותו ומתקלקלין ויורדין בירידתו, וזהו שאמר שחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם, היינו שכל העולם תלוי בי, ויזכור היטב את הממשלה שנמסרה לידו שיתקן הכל למען כבוד ה'. ובאמת כשאדם נזכר זה הוא מתמלא בוש וכלימה תכסנו ונרתע לאחוריו, הא למה זה דומה למלך גדול שאמר לאיש שפל שבשפלים לעשותו שליט על כל המדינה ושר השרים שיתבייש בעצמו להרים מצח כשיצייר בעצמו לאיזו ממשלה הוא מתבקש ולפי גדלות הממשלה כן תגדל הבושה וההכנעה לפני המלך, כ"ש האדם הזה כשיצייר בנפשו גדלות הש"י ובריותיו הנפלאים מעלה ומטה שיגרום

(א) ויִדְבַר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) זֹאת תְּהִיָּה תּוֹרַת הַמִּצְוָה בְּיוֹם טְהַרְתּוֹ וְהוּבָא אֶל הַפֶּה: (ג) וַיֵּצֵא הַפֶּה אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַפֶּה וְהָיָה נִפְאָר נִגַע הַצָּרַעַת מִן הַצְּרוּעַ: (ד) וַיֵּצֵא הַפֶּה וַיִּלְקַח לְמַטְהַר שְׁתֵּי צַפְרִים חַיִּים טְהוֹרִים וַיַּעַץ אֶרֶז וּשְׁנֵי תוֹלְעֵת וְאֶזְבִּיב: (ה) וַיֵּצֵא הַפֶּה וַיִּשְׁחַט אֶת הַצֶּפֶר הָאֶחָד אֶל כְּלֵי חָרֶשׁ עַל מִים חַיִּים: (ו) אֶת הַצֶּפֶר הַחֲדָיִךְ יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת שְׁנֵי הַתּוֹלְעֵת וְאֶת הָאֶזְבִּיב וְטָבַל אֹתָם וְאֶת הַצֶּפֶר הַחֲדָיִךְ בְּדָם הַצֶּפֶר הַשֵּׁחִטָּה עַל הַמִּים הַחַיִּים: (ז) וְהָיָה עַל הַמַּטְהַר מִן הַצָּרַעַת שִׁבְעַת פְּעָמִים וְטָהַרוּ וְשָׁלַח אֶת הַצֶּפֶר הַחֲדָיִךְ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה:

רש"י

לפי שהנגעים באין על לשון הרע שהוא מעשה פטופטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול: ועץ ארז - לפי שהנגעים באין על גסות הרוח: ושני תולעת ואזוב - מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב:

ב. שם משמאל | מצורע תרע"ו

ויש להבין עץ ארז שמורה על גסות הרוח למה הוא בא, דמה דהוה הוה ומכאן ולהלן חושבנא שישפיל עצמו וכו'. ומצד הסברא יהי' נראה לכאורה כי הס שלא להזכיר עץ ארז שלא יהי' לו למזכיר עון להתפס, ולמה צוה הכתוב בעץ ארז כלל. ועוד, שבאין כולם באגודה אחת כברש"י שעץ הארז והאזוב כרוכין יחד בלשון הזהורית כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת לשלשתן, שלכאורה אינו מובן לפי הטעם ישפיל עצמו מגאותו, ואדרבה מצד הסברא יהי' ראוי שלא יהי' עץ הארז עמם באגודה לרמוז על התרחקות החטא.

ג. ספר אפריון

ויש להבין אמאי בעי שתי צפרים דוקא ולא די לו באחת, ועוד אמאי א' נשחטת וא' נשארה חיה ומשלחה.

ד. זוהר | פרשת תזריע

כמה דעונשא דהאי בר נש בגין מלה, בגין דפגים להווא רוחא ממללא, דהיא אתתקנת למללא לעילא ולמללא לתתא וכלא בקדושה, כל שכן אי עמא אזלין בארחה עקימא, והוא יכיל למללא להו ולאוכחא להו ושתיק ולא מליל, כמה דאמינא דכתיב (תהלים ט, ג) נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר, נעכר במכתשין דמסאבותא.

תרגום: כמו שהעונש של אותו בן אדם הוא בגלל דיבור, משום שפגם באותה רוח המדברת, שהיא נתקנה לדבר למעלה ולדבר למטה והכל בקדושה, כל שכן אם העם הולכים בדרך עקומה, והוא יכול לדבר אליהם ולהוכיח אותם ושתיק ולא דיבר, כמו שנאמר נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר, נעכר בנגע טומאה.

יחד תאומים כמו שהיתה כוונת הבריאה בהם, ומעתה מובן צורך הרפואה שנתבקשה עוד ומהי ההשפלה שעליו עוד להשפיל א"ע וצורך עץ הארז וצורך האגודה:

ו. שם משמאל | וישב תרע"ז

והנה ביוסף כתיב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. אף דח"ו לומר כפשוטו שצדיק יסוד עולם זה דיבר לשון הרע שמגדיל עבירות יותר מע"ז ג"ע ושפ"ד. אבל כבר אמרנו לפרש שנדמה לו שאחיו היו נכשלים באלה הדברים, והי' בדין שיוכיח אותם, ובודאי היו מראין לו לדעת שהם נקיים מכמו אלה לקיים והייתם נקיים מה' ומישראל, ואם להיפוך היו מודים לו והיו עושים תשובה על העבר וקבלה על להבא, כי הצדיקים לבם ברשותם אל כל אשר יחפצו יטוהו, אך הוא לא הרהיב עוז בנפשו להוכיח את אחיו הגדולים. והנה בזה"ק הנ"ל, ויש לומר נמי ביוסף כי השתיקה והעדר הדיבור במקום שראוי לדבר נחשבו לו כפגם דיבור וכלה"ר וכמלה בישא, וזה עצמו הביאו להביא דבתם רעה אל אביהם בפועל ממש כי עבירה גוררת עבירה. אף כי גם בזה לא היתה הכוונה ללה"ר ולעבירה ח"ו, אלא שאביהם יישירם, מ"מ לצדיק כביר כזה גם זה נחשב לחטא וכמו לה"ר ממש.

ז. ספר אפרין

ונראה לפע"ד עפ"י הגמ' דחולין (דף פ"ט ע"א) אמר ר' יצחק מאי דכתיב (תהלים נח,ב) האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם, מה אומנתו של אדם בעולם הזה ישים עצמו כאלם, יכול אף לדברי תורה ת"ל צדק תדברון, יכול יגיס דעתו ת"ל מישרים תשפטו בני אדם ע"כ. והנה המפרשים [ע' רמב"ן ר"פ ויקרא א' ט'] כתבו טעם על הקרבנות, שיתן האדם אל לבו, כי הוא הי' ראוי לאלו הדברים שעושין עם הקרבן כמו שחיטה שריפה וכדומה, רק הקב"ה ברחמיו נתן בהמה או עוף תמורתו. ולפי"ז י"ל דאם היו מביאין צפור אחד ונשחט, הי' זה נותן אל לבו כי לא טוב הדיבור והי' סוגר דלתי פיו להיות כאלם כל ימיו, אבל באמת לא זו הדרך הישר תמיד וכדאמרין בגמ' צדק תדברון, ובפרט זה האיש שכבר נכשל בלשון הרע תקנת' שיעסוק בתורה כדאיתא בערכין [דף ט"ו ע"ב]. ולכן הוא צריך להביא עוד צפור אחד שנשאר חי להורות כי הדיבור גורם ג"כ חיות, והחיים והמות ביד הלשון [משלי י"ח,כ"א], והיינו התורה כדרשינן [שם] מרפא לשון עץ חיים [משלי ט"ו,ד]. וכדאמרין [בירושלמי סוף ברכות] כל פטפוטין בישינ בר מפטפוטין דאורייתא.

לו זה בושה והכנעה יתירה, ושוב ההכנעה תגרום לו השגה עוד יותר בגדלות ה', כמו שהגיד המגיד הרה"ק ר"מ בקאזיניץ זצ"ל"ה בפ"ה הכתוב (תהלים קלח,ו) כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע היינו שהשפל בעצמו הוא רואה את רוממות ה' אבל מי שגבוה בעצמו איננו רואה אלא ידיעה בעלמא מרחוק עכ"ד, א"כ ההכנעה גורמת לו להבין יותר את חשיבות ויקר הממשלה שנמסרה לידו ויגבה לבו בדרכי ה' ביותר ושוב יגרום לו זה הכנעה ביותר וחוזר חלילה. ובזה יש לפרש מאמר הלל (שמ"ר פ' מ"ה) הגבהתי זו השפלותי והשפלותי זו הגבהתי שתיהן לשבח שזו גורמת את זו וזו את זו וחוזר חלילה כנ"ל. וזהו מדת הטוב שבקין והבל יחדיו שלכוונה זו נבראו, אך הם התפרדו איש מעל אחיו וכל אחד אחז במדתו לבד ע"כ נעשה קין מקולקל לגמרי וגם הבל לא הי' בו שבח ונטרדו שניהם מהעולם:

ויש לומר שכענין זה הוא ענין מצורע זה שנתגאה והגיס רוחו לדבר לה"ר ולומר שפתינו אתנו מי אדון לנו הוא דמיון צד הרע שבקין אחר שנתקלקל, ובחטאו גרם שיבואו עליו הנגעים כדאיתא בב"ר (פ' כ"ב) בפסוק וישם ה' לקין אות שדעת ר' נחמי' מלמד שהזריח לו הצרעת עיי"ש, כן זה בחטאו שהוא צד הרע שבקין משך עליו את הצרעת עד אשר דכא לארץ חיתו ושב ורפא לו, היינו שנסתלקה ממנו גסות הרוח שהיתה הסיבה לנגעים, וסילוק זה של גסות הרוח הבא מצד היסורין ובזיון הנפש ודיחוי מהמחנה עדיין אין בו שבח כיון שיכול לבוא לידי יאוש ומרה שחורה הגרוע מהכל, וכענין הבל שכשנעשה נפרד מצד הטוב שבקין לא הי' בו שבח כנ"ל, ע"כ עדיין האיש הזה צריך רפואה לבל יפול בנופלים, ואף שהנגע נרפא מפני גסות הרוח שהיתה בו נסתלקה מ"מ האדם עדיין עוד לא נרפא, הא למה זה דומה לחולה במחלת החום שטר ממנו החום עד הקצה האחרון שהוא עדיין מסוכן מחמת הצטננות והעדר החום לגמרי שעדיין נצרך לרפואה. ובזה יש לפרש הכתוב והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע, והכל תמהו שלכאורה הי' צריך לומר להיפוך נרפא הצרוע מן נגע הצרעת. ולפי דרכנו בדקדוק גדול נאמר, שהצרוע לא יצדק לומר עליו עדיין שנתרפא כמשל הנ"ל, אלא נגע הצרעת הבא מחמת גסות הרוח נתרפא.

ולזה אמר הכתוב שיקח עץ ארז ושני תולעת ואזוב ויעשם אגודה אחת כרוכים זה בזה, היינו שעץ ארז שהוא רומז לגסות הרוח מדת קין לא הי' לבדו אלא כרוך ומצורף לשני התולעת והאזוב שרומז למדת הבל, והיינו ששפלותו של תולעת ואזוב איננו מצד שנעשה שפל ע"י סיבה מהזולת אלא שמעצמו הוא כך, כן זה ישליך ממנו השפלות שבאה ע"י יסורין ובזיון הנפש אלא שיאחז מדת השפלות מצד עצמו בהעריך את עצם ערכו נגד מעלת השררה והממשלה שנמסרה לידו, שלזה רמז על עץ הארז שהוא מצורף לשני התולעת והאזוב, והיינו שזה יביא וימשוך את זה וזה את זה כמאמר הלל הגבהתי זו השפלותי והשפלותי זו הגבהתי לפי פירושו הנ"ל, ומה שנתגאה מקודם כארז לבדו עתה הי' מצורף כנ"ל, וזהו צד הטוב שבקין וצד הטוב שבהבל